
Varför ingen ekonomisk demokrati i Sverige?

En kontrafaktisk ansats

BO ROTHSTEIN

VARFÖR INGEN EKONOMISK DEMOKRATI I SVERIGE?

En kontrafaktisk ansats

© Arena Idé, Stockholm, 2020

Författare: Bo Rothstein

Foto framsida: iStock by Getty Images

Rapporten kan laddas ner från www.arenaide.se/rapporter

Bo ROTHSTEIN

Bo Rothstein innehar sedan 1994 August Röhss professur i statsvetenskap vilken inrättades genom en donation vid dåvarande Göteborgs högskola 1901. Bland tidigare innehavare märks Rudolf Kjellen (1901-1916), Jörgen Westerstahl (1952-1982) och Bo Särilvik (1982-1993). Tillsammans med Sören Holmberg grundade Bo Rothstein år 2004 forskningsprogrammet "The Quality of Government Institute". Bo Rothstein disputerade i statsvetenskap vid Lunds universitet 1986 på avhandlingen "Den socialdemokratiska staten" och var 1986-1993 forskare på statsvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet där han bland annat publicerade böckerna "Den korporativa staten" och "Vad bör staten göra". Han har under åren publicerat en lång rad böcker och deltar flitigt och återkommande i samhällsdebatten.

Kort sammanfattning

Företag som ägs och/eller styrs av sina anställda, antingen som ett kooperativ, via något slags optionsprogram eller genom en av de anställda ägd stiftelse, har studerats empiriskt i nästan fyra decennier. Resultaten visar att sådana företag i genomsnitt presterar bättre och har högre produktivitet än företag som styrs av externa kapitalägare, och de betalar också något högre löner. Dessutom har de mycket mindre personalomsättning, och de anställda är mer nöjda med sina arbetsvillkor. I många fall bidrar sådana företag till minskad ekonomisk ojämlikhet. Dels i form av de högre lönerna, dels genom att de anställda har ekonomisk nytta av kapitalet i företaget, vanligtvis i form av betydligt högre pensioner. Människor som arbetar i sådana företag tenderar att även vara mer prodemokratiska och samhällsengagerade.

Med tanke på dessa många positiva empiriska resultat från företag som styrs demokratiskt ställs det en kontrafaktisk fråga. *Varför har ekonomisk demokrati i form av anställda som styr de företag de arbetar i inte varit på den politiska agendan i Sverige?*

Skälet till att ställa denna kontrafaktiska fråga är att det finns många anledningar till att ett stort antal sådana företag borde ha uppstått i Sverige med tanke på landets starka arbetarrörelse, starka uppslutning till demokrati och olika former av Kooperation samt arbetarrörelsens starka ställning. Vad som därför behöver förklaras är varför Sverige har relativt få sådana företag. Tre svar presenteras: Fackföreningsrörelsens starka organisation och ensidiga inriktning på att vara motpart, den politiska vänsterns sammanblandning av kapitalism och marknad och det politiska nederlaget i konflikten om löntagarfonderna.

Introduktion^[1]

Demokratins funktion och möjligheter är centrala frågor för ämnet statsvetenskap men numera engagerar sig statsvetare mycket sällan i frågan om *ekonomisk* demokrati. Ett exempel på detta är att det inte finns en enda artikel om ekonomisk demokrati bland de mer än femhundra som publicerats i tidskriften *Annual Review of Political Science* sedan dess första volym 1998. Samma resultat gäller disciplinens flaggskeppstidskrift, *American Political Science Review* som de två senaste decennierna inte publicerat någon artikel om ekonomisk demokrati. Det mycket ambitiösa och framgångsrika forskningsprogrammet för konceptualisering och mätning av demokrati i global skala – *The Varieties of Democracy Institute* – har också utslutit ekonomisk demokrati från sin agenda (Coppedge m.fl. 2020).^[2]

Disciplinens ointresse för ekonomisk demokrati har dock inte alltid varit fallet. I hans mycket hyllade böcker *A Preface to Economic Democracy* och *Democracy and its Critics*, som publicerades 1981 och 1989, presenterade Robert Dahl, kanske fortfarande den ledande statsvetenskaplige teoretikern vad gäller den liberala demokratin, ett starkt argument för ekonomisk demokrati. Han hävdade att det inte fanns någon anledning till att liberala demokrater skulle undvika detta ämne. Baserat delvis på David Ellermans kontraktsteori om makt över företaget (se nedan) rekommenderade Dahl ett experimentellt tillvägagångssätt för hur ett sådant ekonomiskt system skulle kunna organiseras (Dahl 1989).

Idén att liberalism ska vara en central del av en demokratisk socialism har nyligen framförts av Ira Katznelson (2020). De mycket uppmärksammade idéerna från Isabelle Ferreras om hur man demokratiserar företag genom ett tvåkammersystem där anställda och aktieägare skulle ha en kammare vardera, är ett sätt att tänka vidare för detta experimentella tillvägagångssätt såsom det föreslogs av Robert Dahl (Ferreras 2020, 2017). Det finns dock redan många andra etablerade former för hur anställda kan skapa demokratiska former för styrning av de företag i vilka de arbetar (Michie m.fl. 2017; Rothstein 2012). I motsats till olika former av statskontroll genom nationalisering av företag och central planering har ekonomisk demokrati i denna decentraliserade form mycket som talar för sig. Företag som ägs och/eller styrs av sina anställda, antingen som ett kooperativ, via ett optionsprogram eller ett av anställda valt förtroenderåd, har studerats empiriskt i nästan fyra decennier. Sammantaget förefaller resultaten vara ganska tydliga. Ekonomiskt presterar sådana företag i genomsnitt bättre än företag som styrs av externa kapitalägare, och de betalar något högre löner (Blasi m.fl. 2014; Blasi m.fl. 2017; Erdal 2011; May m.fl. 2019). Studier visar också att kombinationen av ägande och kontroll är en viktig faktor i den ökade produktiviteten (Rosen och

Disciplinens
ointresse för
ekonomisk
demokrati har
dock inte alltid
varit fallet.

1 Jag vill tacka Niclas Berggren, David Ellerman och Patrik Witkowsky för många viktiga synpunkter på tidigare versioner. En engelskspråkig version av denna uppsats har lagts fram vid en internationell konferens med titeln "Democratizing the Corporation" vid Institutet för framtidsstudier, i Stockholm, 27–29 januari 2021.

2 En sökning på "democracy" och "workplace democracy" ger noll träffar i ledande nationalekonomiska tidskrifter som *Quarterly Journal of Economics*, *Journal of Political Economy* och *American Economic Review*.

Quarrey 1987; Blasi m.fl. 2014; Lindkvist 2007). Dessutom har detta slags företag mycket mindre personalomsättning och anställda är mer nöjda med sina arbetsvillkor (Freeman 2015). I många fall bidrar sådana företag till minskad ekonomisk ojämlikhet genom att deras anställda också får del av kapitaltillväxten i företaget, vanligtvis i form av betydligt högre pensioner (Witkowsky 2018; Boguslaw och Shur 2019).

Den enorma ökningen av ekonomisk ojämlikhet som skett sedan 1980-talet gör att detta är ett viktigt men ofta förbiset argument för denna typ av ekonomisk demokrati (Rothstein 2020b; Freeman 2015). Till detta kan man lägga till forskning som visar att personer som arbetar i av de anställda ägda och/eller styrda företag tenderar att vara mer prodemokratiska (Weber m.fl. 2019; Timming och Summers 2020). Med tanke på dessa (och många andra) positiva resultat är utgångspunkten för denna uppsats en rak och kontrafaktisk fråga. Nämligen varför har ekonomisk demokrati i form av anställda som äger och/eller styr företag inte varit på den politiska agendan i Sverige? Anledningen till att ställa denna kontrafaktiska fråga är att det finns många skäl till att vi borde ha sett ett betydande antal sådana företag i Sverige. Landet har dock relativt få sådana företag och frågan har inte varit på den politiska agendan sedan början av 1930-talet (Nachemson-Ekwall 2018). Att ställa denna fråga kontrafaktiskt är således att försöka förklara varför något som vi borde kunnat förvänta oss inte har inträffat (Tetlock och Belkin 1996).

Sverige: Det kontrafaktiska fallet

Det finns många anledningar till att ställa denna ”varför inte i Sverige”-fråga. För det första är Sverige ett land känt för sin omfattande välfärdsstatspolitik inklusive en ambitiös politik för att öka politiskt deltagande (Rothstein 2015). För det andra har landet ett relativt omfattande och välorganiserat civilsamhälle där många är engagerade i demokratiskt styrda frivilliga organisationer (Trägårdh 2007). Det frivilliga organisationsväsendet i Sverige innehåller många olika typer av organisationer inklusive en jämförelsevis ovanligt stark fackföreningsrörelse med den högsta fackliga organisationsgraden i världen (Kjellberg 2017). Dessutom har det socialdemokratiska partiet innehaft posten som statsminister längre än något annat socialdemokratiskt parti (65 av de senaste 100 åren). För det tredje har landet dominerats av mycket starka organiserade intressegrupper i nästan alla samhällssektorer, som under större delen av 1900-talet har arbetat i nära samarbete med staten såväl som med varandra i ett system som kallas neokorporatism (Rothstein 1991, 1992a; Williamson 1985). Att göra saker genom att organisera sig ”tillsammans” för gemensamma ändamål har således varit en dominerande del av den svenska politiska kulturen. En fjärde sak som är viktig är att Sverige tillsammans med de andra nordiska länderna är världsledande när det gäller social tillit. Genomsnittet för mer än nittio länder för den procentandel av befolkningen som instämmer i uttalandet att ”man i allmänhet kan lita på andra människor” är 29 procent. I Sverige liksom i de andra nordiska länderna är det cirka 60 procent som svarar positivt på denna fråga (Holmberg och Rothstein 2017). Denna höga grad av social tillit har benämnts ”det nordiska guldets” i en rapport av Nordiska ministerrådet (Andreasson 2017).

Ett sätt att tänka på ett demokratiskt företag är att det har samma karaktär som vad Nobelpristagaren Elinor Ostrom i sin moderna klassiker *Governing the Commons* (1992) betecknade som ”gemensamma resurser” (t.ex. gemensamma fiskevatten, skogsmarker, betesmarker, bevattningssystem). Som hon visade är sådana resurser inte dömda till det som Garrett Hardin i en berömd artikel kallade ”allmänningens tragedi”. Denna ”tragedi” menade Hardin orsakades av en stor omfattning ”fripassagerare”, dvs. nyttjare av resursen i fråga som bara såg till sig själva och inte bidrog till säkerställandet av den gemensamma resursens långsiktiga hållbarhet. Ostroms omfattande empiriska studier visade att många lokalsamhällen kunde hantera dessa gemensamma resurser på ett långsiktigt hållbart sätt genom att etablera olika demokratiska procedurer. Ostrom framförde emellertid att en anledning till de framgångsrika fallen var att dessa samhällen kunde förlita sig på en stor mängd historiskt etablerat ”socialt kapital” där social tillit är en huvudingrediens (Ostrom 1992, s. 12). Min poäng är att ett land som Sverige med en ovanligt hög nivå av social tillit och socialt kapital skulle vara väl lämpat för en stor omfattning av företag ägda och/eller styrda av personalen.

Till detta kan läggas att producent- och konsumentkooperativa ekonomiska företag funnits och fortfarande finns i riklig mängd i den svenska ekonomin. Stora delar av jordbrukssektorn, till exempel livsmedelsproduktion och sågverk, ägs tillsammans av de producerande jordbrukar-

na. En av de viktigaste livsmedelskedjorna i landet är organiserad som ett konsumentkooperativ. Det finns ett mycket stort antal bostadskooperativ i form av bostadsrättsföreningar, och medlemmarna består inte bara av den mer välmående delen av befolkningen utan också av många arbetarklass- och lägre medelklassfamiljer.^[3] Det bör tilläggas att bostadsrättsföreningar i Sverige är mer kooperativa och demokratiskt styrda än sina motsvarigheter i de flesta andra länder.^[4] Listan på kooperativa verksamheter kan fortsätta, min poäng är att det är mycket vanligt att göra saker ”tillsammans” i Sverige. Sammanfattningsvis, om det skulle finnas ett land där ekonomisk demokrati i form av löntagarkooperativ eller andra former av reell demokrati inom näringslivet skulle förekomma och vara högt på den politiska agendan så är det mycket som talar för Sverige. Intressant nog förhåller det sig emellertid precis tvärtom. Jämfört med andra länder är sådana företag ganska sällsynta i Sverige (Nachemson-Ekwall 2018). Siffrorna är svåra att få tag på men en uppskattning är att mindre än en halv procent av arbetskraften arbetar i företag där de anställda har majoriteten av aktierna. Enligt en rapport från Europeiska unionen har Sverige dessutom de sämsta institutionella villkoren i EU för att stödja anställdas möjligheter till ägande av de företag där de arbetar (Lowitzsch och Haschi 2014).

Det finns inte heller något stort och välkänt personalägt eller personalstyrt företag i landet (som till exempel Mondragon-konglomeratet i Spanien, John Lewis-företaget i Storbritannien eller Publix i USA) som kan fungera som en modell. Det är symptomatiskt att den nyligen publicerade *Oxford Handbook of Mutual, Co-Operative, and Co-Owned Business* (en publikation på drygt sju hundra sidor) inte har en indexpost om ”Sweden” (Michie m.fl. 2017). De personalägda företagen som finns i Sverige är små och okända och verkar hålla låg profil. De få som finns verkar dock följa mönstret i andra länder genom att de fungerar väl, både när det gäller ekonomi, uthållighet och anställdas nöjdhet med arbetsförhållandena (Lindkvist 2012). Det bör tilläggas att olika initiativ för att inleda en diskussion om denna modell för att etablera ekonomisk demokrati har mötts med mycket litet intresse både i den politiska debatten och bland olika intressegrupper inklusive fackföreningarna.^[5] Detta kan tyckas märkligt eftersom demokrati som ideologi har en nästan sakrosankt position i landet. Sverige är enligt internationella värderingsstudier ett av de mest sekulära länderna i världen och man kan med fog hävda att demokrati ersatt den lutherska religionen som dominerande ideologi. Den svenska konstitutionen, som antogs 1973, stadgar till exempel att ”det allmänna skall verka för att demokratins idéer

---

3 Enligt SCB bor drygt 20 procent av de svenska hushållen i en bostadsrätt.

4 Den form av bostadsrättsföreningar som finns i Sverige (och i vissa delar i Norge och Finland) är unik och har en speciell juridisk form. Man äger inte lägenheten utan är i stället medlem i bostadsrättsföreningen och har rätt att använda lägenheten och också att sälja den rätten. Medlemmarna sköter kollektivt byggnaden genom att välja en styrelse. Man skall bo i lägenheten, vilket innebär att man bara kan hyra ut den under en kortare tid, och för detta behöver man styrelsens tillstånd. Man kan alltså inte, som i många andra länder, köpa ett antal sådana lägenheter och sedan hyra ut dem för att tjäna pengar. Poängen är att bostadsrättsföreningar i Sverige skall styras av de som bor i fastigheten, dvs. de skall vara riktiga kooperativ.

5 Detta är baserat på personlig erfarenhet, författaren publicerade sin första artikel om denna fråga 1984 (Rothstein 1984).

blir vägledande inom samhällets alla områden”^[6]. Hittills har detta inte haft stor inverkan på arbetslivet. En lag om medbestämmande i arbetslivet finns men anses allmänt som ganska tandlös när det gäller de anställdas makt i företaget (Levinson 2000).

Paradoxalt nog har det västerländska land som i många aspekter är motsatsen till Sverige, nämligen USA, en mycket större del av sin arbetskraft i företag där de anställda antingen är majoritetsägare eller äger en betydande del av aktierna. Dessa så kallade ESOP^[7]-företag i USA sysselsätter cirka tio procent av arbetskraften i omkring 7 000 företag varav mer än 4 000 har de anställda som majoritetsägare. Överraskande nog är personalägande av företag inte en politiskt kontroversiell fråga i USA, då detta har stöd av både det demokratiska och det republikanska partiet (Nachemson-Ekwall 2018; Witkowsky 2018; May m.fl. 2019).^[8] Sammanfattningsvis, vad som behöver förklaras är varför det superkapitalistiska USA med en mycket svag arbetarrörelse och inget socialdemokratiskt politiskt parti har mer av ekonomisk demokrati än det ”semi-socialistiska” Sverige med sina starka fackföreningar och politiskt dominerande socialdemokrati (Berman 2006). Mina tre försök till svar på denna fråga är följande:

Organisationsintresset och intränad oförmåga: fackföreningarnas motstånd mot ekonomisk demokrati

När jag för ett tiotal år sedan arbetade med att färdigställa en antologi om ekonomisk demokrati (Rothstein 2012) bestämde jag mig för att genomföra en typ av miniexperiment. Bakgrunden var möjligheten som öppnats för privata organisationer att under olika slags avtal med det offentliga systemet producera offentliga tjänster inom exempelvis vård, äldreomsorg och utbildning. Vad som då förbryllade mig var varför väldigt få av dessa nya företag hade organiserats som personalkooperativ. Medan till exempel många privata så kallade friskolor har etablerats, ägs och/eller styrs väldigt få av dessa av de anställda. I stället har stora riskkapitalföretag kommit att stå som ägare till många av dessa skolor.^[9]

Miniexperimentet bestod av att vi kontaktade fyra centrala fackföreningar, alla med ett stort antal medlemmar som arbetar med offentlig tjänsteproduktion. Dessa var Kommunal, Sveriges kommunaltjänstemannaförbund, Lärarförbundet samt LO centralt. Personen som ringde presenterade sig som medlem i facket och ställde en enkel fråga, nämligen om hon och hennes medarbetare kunde få lite hjälp och information om hur man startar ett personalkooperativ. Bakgrunden uppgavs vara att kommunen hade planer på att lägga ut verksamheten i fråga på entreprenad vilket oroade den som ringde och hennes arbetskamrater. Men man hade kom-

*Överraskande
nog är person-
alägande av
företag inte en
politiskt kon-
troverstiell fråga
i USA.*

6 Regeringsformens 1:a kapitel, 2:a paragrafen.

7 ESOP står för Employee Stock Ownership Plan, se Witkowsky 2018.

8 Tilläggas kan att i sin mycket uppmärksammade bok *Anarchy, State and Utopia* argumenterade den kände nyliberale filosofen Robert Nozick för att personalägda företag skulle vara helt kompatibla med hans utopiska libertarianska samhällsmodell (Nozick 1974, 250 ff.).

9 Sverige är det enda landet i den industrialiserade världen där företag som driver charterskolor finansierade med skattepengar får ge vinstutdelning till aktieägarna.

mit fram till att man tillsammans skulle kunna överta och driva verksamheten, men då behövde hjälp med hur detta skulle kunna komma till stånd. Svaren vi fick var antingen helt negativa eller så förstod man verkligen inte alls varför frågan ställdes till den fackliga organisationen. Det fanns således inte något stöd eller hjälp att få för att etablera demokratiskt styrda företag från den svenska fackföreningsrörelsen. Dessutom svarade flera av fackföreningarna att om medlemmen (och hennes medarbetare) skulle starta ett kooperativ, skulle de bli arbetsgivare och därmed borde de vända sig till en arbetsgivarförening. Om en kommun tänkte överlämna en offentlig skola eller äldreomsorgen till den privata marknaden hade således fackföreningarna inte någon beredskap för att hjälpa sina medlemmar att bli de nya ägarna av denna verksamhet. Om de svenska fackföreningarna när det begav intagit en mer positiv inställning till denna "semi-privatisering" av offentliga tjänster i Sverige, kunde landet nu ha haft tusentals personalkooperativa skolor, vårdcentraler och äldreboenden. Men så blev som bekant inte fallet.

År 2014 bad LO Harvardekonomen Richard B Freeman, en av världens mest respekterade forskare inom detta område, att skriva en rapport för ett LO-projekt som hade namnet "Full sysselsättning och solidarisk lönepolitik". Freemans rapport, med titeln *Workers Ownership and Profit Sharing in a New Capitalist Model*, presenterade ett delvis liknande argument för ökat personaläggande som det som lagts fram här. Särskilt underströk han att detta skulle vara ett medel för att göra något åt den enorma ökningen av ekonomisk ojämlikhet. I rapporten presenterade Freeman en mycket övertygande argumentation för att den bästa strategin för fackföreningar i den nuvarande situationen, när de också står inför en markant nedgång i medlemskapet, var att ta en ledande roll för att främja personaläggande. När han 2015 presenterade rapporten vid ett seminarium som anordnades av LO gjorde organisationens dåvarande ordförande Karl-Petter Thorwaldsson klart för Freeman att "vi kommer aldrig att göra detta".^[10]

I Patrik Witkowskys synnerligen välgjorda dokumentärfilm om personalkooperativ (*Can We Do It Ourselves?*)^[11] intervjuas LO:s chefekonom Ola Pettersson. På frågan varför fackliga medlemmar som ville ta över företagen där de arbetar och göra dem till kooperativ inte fick någon hjälp svarade han på följande sätt: "Vi har ingen organisation som kan svara på dessa initiativ så jag är inte alls förvånad över svaren de fick". Han fortsätter att säga att detta är en fråga som inte alls är på dagordningen för LO och att detta delvis kan förklaras med det nederlag man led i striden om löntagarfonderna (se nedan).

Även när olika former av vinstdelning har diskuterats, har de svenska fackföreningarna varit emot detta. En anledning har varit att man fruktat att medlemmarna skulle komma att inta en "kapitalistisk mentalitet" (Nycander 2002, s. 462). Det bör nämnas att i utredningen om industriell demokrati som inrättades av den första socialdemokratiska regeringen 1920, motsatte sig ordföranden för Metallarbetarförbundet förslaget om

10 E-post från Richard B. Freeman till författaren 2020-12-15. Freeman uppger att han fått liknande negativa kommentarer till denna idé från fackliga ledare i Tyskland och Italien.

11 <https://www.filmsforaction.org/watch/can-we-do-it-ourselves-2015/>

upprättandet av medbestämmanderåd. Anledningen var att han menade att sådana råd skulle kunna skada fackföreningarna (Hermansson och Öberg 2012, s. 181).

Ett illustrativt exempel på de fackliga organisationernas motstånd mot ekonomisk demokrati kan hämtas från Volvo. År 2008 ägdes företaget av Ford Company som på grund av sina egna ekonomiska problem ville sälja företaget. Civilingenjörsförbundet på Volvo tog då initiativ till att göra företaget till ett personalägt företag, och man bildade även ett särskilt konsortium som skulle organisera övertagandet. Planen kunde emellertid inte realiseras av flera skäl, varav en var att de stora offentliga pensionsfonderna (där fackföreningarna har ett stort inflytande) vägrade att ställa upp med några krediter. En annan anledning var att Metall på Volvo vägrade att över huvud taget diskutera idén (Nachemson 2018, s. 124). I dag ägs Volvo Cars av en kinesisk kapitalist med starka band till det kinesiska kommunistpartiet, en organisation som knappast är känd för sin interna demokrati.^[12]

En av de få storskaliga vinstdelningsplanerna i Sverige introducerades i Svenska Handelsbanken 1973. Den av de anställda kontrollerade stiftelsen (Oktogonen) är sedan länge den största aktieägaren i banken. Banken kännetecknas av en synnerligen låg personalomsättning och av många av de andra positiva egenskaper som är legio för personalägda och personalstyrda företag. När en anställd går i pension efter cirka trettio års arbete i banken får personen i fråga omkring 16 miljoner kronor i utdelning från stiftelsen.^[13] Men när detta system infördes 1973 var inte bara Svenska Arbetsgivareföreningen starkt emot det utan också Banktjänstemannaförbundet (Wallander 1989).

Det finns antagligen många anledningar till detta bristande intresse för alla former av personaläggande från den svenska fackliga rörelsen. Min hypotes är att detta inte har så mycket att göra med deras ideologi utan i stället ska förstås ur två andra och något olika perspektiv. Det ena handlar om organisationsintresset och det andra om organisatoriskt lärande. Huvudidén med den förstnämnda är att när ledningen för en organisation måste välja mellan att stärka organisationen som sådan eller att sträva efter att förverkliga dess ideologiska mål, kommer de flesta organisationer att prioritera organisationens styrka.^[14]

Fackföreningar har byggt sin styrka på att vara skickliga i att driva en intressekamp mot en tydlig motpart. Facklig kompetens ligger i att vara skicklig i inte bara löneförhandlingar, utan kanske ännu mer hur man driver det stora och komplicerade svenska systemet med de många arbetsmarknadslagarna (Carlson m.fl. 2008). Bland de viktigaste kan nämnas lagen om anställningsskydd, arbetsmiljölagen, diskrimineringslagen, arbetstidslagen och medbestämmandelagen. Mycket av denna makt fungerar som ett "selektivt incitament" för anställda att bli fackliga med-

---

12 "China moves to increase oversight over Tech Companies". *Wall Street Journal*, 23/9 2019.

13 Det belopp som en anställd får är strikt relaterat till hur länge personen har arbetat i banken, vilket innebär att en vaktmästare och en vd får samma belopp om de arbetat lika länge i banken.

14 LO:s stadgar slår fast att organisationen skall "verka för en samhällsutveckling på grundval av politisk, social och ekonomisk demokrati".

lemmar. Om det till exempel kommer att ske uppsägningar och den anställde vet att det lokala facket kommer att ha ett stort inflytande över vem som måste gå, kan det kännas tryggt att vara medlem. Om du kommer i en allvarlig konflikt med din arbetsgivare, till exempel om arbetsförhållanden, trakasserier eller diskriminering, är det som regel mycket svårt att som enskild driva sin sak juridiskt eftersom den anställde kan komma att få stå som ansvarig inte bara för sina egna utan också för arbetsgivarens ofta betydande juridiska kostnader (Carlson 2007). I sådana fall är det mycket bättre att ha fackföreningen på din sida och försöka få dem att driva frågan.^[15] Nästan alla arbetsmarknadslagar i Sverige bygger på tanken att anställda har rättigheter som fackliga medlemmar, inte som individer. Hela det arbetsrättsliga komplexet är således en stor tillgång för de fackliga organisationerna. Skulle de anställda äga eller genom något annat arrangemang vara de som styrde företaget, faller hela denna fackliga maktbas samman eftersom det inte längre finns en motpart att förhandla (eller strida) med. Fackföreningar har därför som organisationer ett starkt intresse av att motverka alla former av personalägda eller av personalen demokratiskt styrda företag.

Perspektivet som i stället betonar betydelsen av organisatoriskt lärande fokuserar på den omfattande kompetens som har investerats av de fackliga organisationerna i hur detta komplicerade arbetsrättsliga förhandlings-system ska drivas. Detta har utvecklats under många decennier där fackliga tjänstemän har utbildats för att utveckla sina färdigheter som förhandlare. Om deras medlemmar skulle styra företagen genom någon form av representativ demokrati skulle denna kompetens att förhandla med företrädare för ägarna bli nästan utan värde. Enkelt uttryckt skulle det inte finnas någon som sitter vid andra sidan av förhandlingsbordet. Detta tunga fokus på kompetensen som en gentemot företagsledningen förhandlande motpart har också inneburit att någon facklig kompetens om hur man framgångsrikt leder och utvecklar företag *inte* har etablerats. Detta är med andra ord vad som i klassisk sociologi kallas för "intränad oförmåga" (Merton 1940). Slutligen bör det läggas till att om de anställda skulle få en betydande ersättning via vinstutdelningen i företaget skulle löneförhandlingarna bli mindre viktiga. Sammanfattningsvis, även om de ideologiskt säger sig vara för ekonomisk demokrati finns det starka organisationsintressen i fackföreningar som talar emot att man skulle engagera sig för de här föreslagna formerna för ekonomisk demokrati. Fackliga organisationer har mycket att

---

15 Även om nästan sjuttio procent av den svenska arbetskraften är fackligt organiserad så är förtroendet för fackföreningarna inte stort. SOM-institutet vid Göteborgs universitet har genomfört undersökningar för att mäta människors förtroende för olika samhällsinstitutioner sedan 1986. Frågan om förtroende för fackföreningarna har ställts nästan varje år sedan 1986. Svarsalternativen ligger på en femgradig skala (mycket lågt, lågt, varken eller, högt och mycket högt förtroende). Måttet som konstruerats kan gå från -100 (alla svar är "mycket lågt") till +100 (alla svar är "mycket högt"). Genomsnittet för fackföreningarna under åren är cirka -15, och det finns inte ett enda år när fackföreningarna ligger över nollstrecket. I jämförelse får polisen och domstolarna cirka +40, offentlig radio/tv +45 och folkhälsovården +55 (Martinsson och Andersson 2018; Holmberg och Weibull 2010). En rimlig slutsats är att den höga medlemsfrekvensen för fackföreningarna i stor utsträckning är ett resultat av de "selektiva incitament" som till stora delar är ett resultat av konstruktionen av det arbetsmarknadspolitiska lagkomplexet (jfr Rothstein 1990).

förlora och lite eller intet att vinna på att stödja företag som ägs eller styrs av de som arbetar i dem. När en LO-ordförande säger att detta är något som organisationen aldrig kommer att engagera sig för så har detta en viss logik utifrån de två organisationsteoretiska perspektiv som här anlagts. Detta är förmodligen anledningen till att vi ser många fler sådana företag i USA där fackföreningarna är mycket svagare än i Sverige. Således måste vi konstatera att ”historien” kan vara väldigt ironisk. Ett land med en mycket svag fackföreningsrörelse som bara organiserar sju procent av arbetskraften har en betydande mängd löntagarägda företag medan Sverige, där fackföreningarna är starka och organisationsgraden är nästan tio gånger högre än i USA, har väldigt få sådana företag. Sammanfattningsvis ger den svenska erfarenheten inte mycket stöd för en positiv roll för starka fackföreningar när det gäller att upprätta ekonomisk demokrati.^[16]

Hur vänstern har missförstått kapitalism och marknad

Om vi definierar ”den politiska vänstern” i Sverige som radikala socialdemokrater, fackliga aktivister, Vänsterpartiet och fristående vänsterintellektuella, har väldigt få varit engagerade i frågor om ekonomisk demokrati de senaste trettio åren. Det som är förvånande är att den enorma ökningen av den ekonomiska ojämlikheten som har inträffat sedan början av 1980 i de flesta OECD-länder inte verkar ha bekymrat den politiska vänstern trots att Sverige faktiskt är ett av OECD-länderna där ekonomisk ojämlikhet har ökat mest (Pontusson och Weisstanner 2017). Enligt en ledande svensk statsvetare har nivån på den socioekonomiska ojämlikheten nu skapat en situation där det finns en tydlig risk för att den sociala sammanhållningen kommer att skadas allvarligt (Bennich-Björkman 2019). Denna ökade ojämlikhet har, nota bene, inträffat trots de mycket starka fackföreningarna. Som Francis Fukuyama har noterat vad gäller USA har vänsterradikaler under de senaste två-tre decennierna mest varit engagerade i att plocka ”långt hängande frukt” i form av ofta mycket symboliska identitetsfrågor i stället för att ta på sig de mer komplexa frågorna om ekonomisk ojämlikhet och ekonomisk makt (Fukuyama 2018; jfr Piketty 2019). Mitt bestämda intryck är att detsamma har hänt i Sverige (jfr Franzén 2015).^[17] Medan den politiska vänstern till stor del har tappat intresset för problemet med ekonomisk ojämlikhet har fyra stora internationella ekonomiskt politiska organisationer^[18], vilka tidigare inte brytt sig mycket om ojämlikhet, på senare tid utfärdat varningar om att den nuvarande nivån av ekonomisk ojämlikhet i de flesta utvecklade länder inte är långsiktigt socialt hållbar (Freeman 2015).^[19] Frågan om

Frågan om makt i företagens styrelser som har getts störst betydelse har varit kvoter för att öka andelen kvinnor i styrelserna.

16 Detta betyder inte att fackföreningar inte kunde ha en positiv roll i demokratiskt styrda företag, för sådana argument se Ellerman (1988) och Freeman (2015).

17 En sökning i den svenska databasen ”Artikelsök” som registrerar de flesta publicerade ledar- och debattartiklar ger ett nollresultat för ”Ekonomisk demokrati” för tidskriften ARENA som kan sägas ha varit ett ledande organ för identitetsvänstern.

18 OECD, Världsekonometiskt forum, Världsbanken och IMF.

19 OECD, se <http://www.oecd.org/social/inequality.htm>, WEF, se <https://www.weforum.org/focus/fixing-inequality>, Världsbanken, se <https://www.worldbank.org/en/research/brief/poverty-inequality>, IMF, se <https://www.imf.org/en/Topics/Inequality>.

makt i företagens styrelser som har getts störst betydelse har varit kvoter för att öka andelen kvinnor i styrelserna. Ur ett jämställdhetsperspektiv kan det naturligtvis ses som framsteg att företagsledare som är kvinnor kan få avancera till att också bli styrelseledamöter i bolagen. Men eftersom styrelseledamöter i ett aktiebolag enligt lag har att se till kapitalägarnas intresse har detta ingenting att göra med att demokratisera företaget eller minska den ekonomiska jämlikheten.

Ett stort misstag i denna diskussion är att den politiska vänstern har förväxlat marknader med kapitalism.^[20] Som påvisats av den historiska Annales-skolans ledande forskare Fernand Braudel, är marknader mycket äldre än kapitalismen och kommer med all sannolikhet att finnas även när kapitalismen har försvunnit (Braudel 1985). Kort sagt, marknader och kapitalism är två mycket olika saker (Wallerstein 1991; Wright 2019). Kapitalism bör definieras som ett ekonomiskt system där de som innehar det kapital som investeras i ett företag också har rätten att utöva ledningsmakten över företaget. Men, och detta är mycket viktigt, kapitalägarnas rätt att inneha denna makt att leda företag kan inte grundas på deras ägande av kapitalet. I stället, som utvecklats av David Ellerman, kommer det från konstruktionen av vad som kan benämnas *hyreskontraktet* (Ellerman 2007).

När arbetskraften (= de anställda) och kapitalet (= kapitalägarna) möts på marknaden är det inte rättsligt förutbestämt på vilket sätt kontraktet dem emellan kommer att utformas. Kapital kan hyra in arbetskraft (dvs. anställa personer), men arbetskraften kan hyra in kapitalet. Eller så kan någon tredje part hyra både arbetskraft och kapital. De direkta kontrollrättigheterna över användningen av kapitalet och arbetskraften i produktionen bestäms således av riktningen för hyreskontraktet, av vem som anställer eller hyr vad eller vem (Ellerman 1983, s. 269).

Om kapital hyr arbetskraft bestämmer kapitalet över produktionen. Men om arbetskraften hyr (dvs. lånar) det kapital som behövs i företaget, så bestämmer arbetskraften över produktionen.

Denna kontraktsteori om makten över företag förändrar i grunden parametrarna för att upprätta ekonomisk demokrati. Att inte inse vikten av denna logik har förmodligen varit den socialistiska och marxistiska vänsterns näst viktigaste misstag de senaste hundra åren.^[21] Människor

---

20 Bland de senaste exemplen på denna sammanblandning av marknad och kapitalism kan nämnas Martin Hägglunds (2019) mycket hyllade bok *This Life: Why Morality Makes Us Free*, (se till exempel s. 278–281 och s. 304–308). I Hägglunds ”demokratiska socialism” kommer efterfrågan från enskilda individer inte att påverka vad som kommer att produceras. I stället ska vi genom demokratiska processer, dvs. majoritetsbeslut, besluta vad som skall produceras. Det innebär att när det sker förändringar i smak och mode, till exempel från låg- till högklackade skor, kommer majoriteten att avgöra om produktionen ska följa. Min gissning är att i Hägglunds utopi kommer majoriteten att rösta på mycket platta och väldigt ”fotriktiga” skor.

21 Det största misstaget har varit idén att den industriella arbetarklassen skulle vara motorn bakom den nya (socialistiska) produktionsformen. När vi ser tillbaka på stora ekonomiska omvandlingar i historien saknar denna teori stöd. Det var inte slavarna som skapade feodalismen och det var inte bönderna som införde kapitalismen. En underordnad social klass kan kämpa för mer av ”kakan” (slavuppror, bonderevolter, lagar om bättre arbetsvillkor) men de kommer inte att kunna ”baka den nya kakan”, dvs. upprätta det nya

som investerar sina pensionspengar i statsobligationer har inte ägarrätt till staten och inte ens en minimal rätt att bestämma vad staten ska göra i kraft av att de äger kapitalet i form av obligationer.^[22]

Den politik som följer av kontraktsteorin om makten över produktionen är naturligtvis att aktier som handlas på aktiemarknaden och ger äganderätt till företag skulle kunna förvandlas till företagsobligationer. Detta kan naturligtvis göras i en radikal (revolutionär) transformation men det kan också genomföras på ett mer reformistiskt och inkrementellt sätt, där aktierna successivt omvandlas till företagsobligationer och platser i styrelsen för sådana företag efter hand överförs till företrädare för anställda (se Rothstein 1984). Sådana företagsobligationer skulle kunna handlas och ge en utdelning relaterad till vinsten, och värdet skulle således baseras på hur marknaden värderade den ekonomiska situationen för företaget. Men dessa företagsobligationer skulle inte ge sina ägare rätt att ha något inflytande över företagets drift. Eftersom en mycket stor del av det kapital som i dag används i stora företag kommer från pensionsfonder, skulle en sådan omvandling i praktiken för den stora majoriteten av aktieägarna inte göra någon skillnad.^[23]

Logiken i David Ellermans kontraktsteori är lätt att förstå. När ett antal personer tillsammans beslutar att starta ett företag och tar ett lån t.ex. från en bank, bestämmer inte banken som är ägare till det kapital som används i företaget hur företaget skall drivas. Om man vill använda en marxistisk terminologi kan således kapitalism definieras som ett samhälle där de som äger (eller kontrollerar i ägarnas namn) huvuddelen av kapitalet i företag innehar makten i produktionsförhållandena. Som bekant ligger enligt Marx den centrala källan till makt i ett samhälle inte i kapitalägandet utan i makten över produktionsförhållandena.

Om så är fallet kan, enligt denna marxistiska logik, socialism inte bli verklighet genom att man bara ändrar vilka dessa ägare är (till t.ex. statens kommission för ekonomisk centralplanering, fackföreningarna, eller de

---

ekonomiska systemet. För detta behövs en ny social klass, vilket var fallet då borgarklassen (och inte bönderna) skapade kapitalismen. I dag ser vi ganska mycket medarbetarägande inom högteknologisektorn, en process som drivs av den nya "informations- och kunskapsklassen" (Freeman 2015, s. 10). När sex mycket framgångsrika unga entreprenörer i "den nya ekonomin" för några år sedan publicerade en debattartikel om vilken politik de efterfrågade från regeringen, var deras *första* krav att regeringen skulle göra det lättare för dem att göra sina anställda till delägare (DN debatt 2015-03-13).

22 Det bör tilläggas att denna sammanblandning av kapitalism och marknadsekonomi också är standard bland de flesta ekonomer, se till exempel Freeman (2015).

23 Det finns ett problem med hur man hanterar en entreprenör som är ägare till sina företag i den här modellen, men jag har presenterat en lösning på detta problem som jag tror skulle fungera (Rothstein 1991). De som startar ett företag med antingen eget eller lånat kapital bör ha rättigheten att styra företaget som de startat på grund av att företaget är deras "immateriella rättighet". En liberal socialism bör självklart respektera medborgarligen rättigheter, inklusive äganderätten som innefattar immateriella tillgångar. Men när de som äger den immateriella rättigheten lämnar företaget, antingen genom försäljning eller arv, omvandlas deras aktier till obligationer. Deras arvingar ärver alltså kapitalet som obligationer, inte aktier som ger dem makt över företaget. Denna befogenhet överförs till de anställda. Exempelvis, du startar en tidskrift, den visar sig ekonomiskt framgångsrik så du anställer personal. Men eftersom idén bakom tidskriftens framgång är din (immateriella tillgång) så bestämmer du fortsatt över tidningen så länge du är verksam i företaget. Men dina barn kan inte ärva denna makt, bara kapitalet. När du lämnar tidningen tar de anställda över ledningen av verksamheten.

allmänna pensionsfonderna). I stället måste socialism logiskt definieras som när de som arbetar i ett företag innehar makten över produktionsförhållandena. Således kan vi omformulera den ursprungliga frågan till ”Varför har det inte lyckats att etablera en demokratisk liberal socialism i Sverige?”.

Fernand Braudel var en av de ledande forskarna i den ovannämnda ”Annales-skolan” i historien. I sin redogörelse för Braudels teori om skillnaden mellan ”kapitalism” som kontroll och monopol och ”marknader” som öppenhet, transparens, konkurrens och frihet skrev Immanuel Wallerstein följande:

De politiska konsekvenserna för den samtida världen är enorma. Om kapitalismen – verklig kapitalism – är monopol och inte marknaden – verkliga marknader – är vad som ska göras en fråga som kan besvaras väldigt annorlunda än hur antisystemiska rörelser har svarat på den de senaste hundra åren (Wallerstein 1991, s. 361)

Filosofen Elisabeth Anderson har likaledes hävdade att innan storindustrialismens genombrott i slutet av 1800-talet hade marknadens principer stöd av den politiska vänstern. Med ”vänstern” menar hon sociala rörelser för jämlikhet, och hon refererar ett antal politiska tänkare från slutet av 1700-talet till mitten av 1800-talet. Marknadens principer betraktades som befriande och som främjande av jämlikhet i status och ställning samt framför allt som en motkraft mot hierarkiska strukturer som skrå och feodalismens gods (Anderson 2017). Demokratiserade företag där de anställda utser och kontrollerar ledningen verkar och kommer inom överskådlig framtid att verka på marknader. De analyser som refererats ovan som visar att sådana företag fungerar väl ekonomiskt grundas på att de fungerar bra inom en marknadsekonomi. Det här är inte platsen för att göra en fullständig analys av vad som menas med en marknadsekonomi, låt mig bara säga att jag pratar om ett diversifierat och pluralistiskt system för frivilligt ekonomiskt utbyte som regleras av staten på ett sådant sätt att konsument-, miljö- och arbetsmiljöinstressen värnas och att produktsäkerhet skyddas (jfr Block 2020). I detta inkluderar jag en omfattande, mestadels universell uppsättning socialpolitik som skyddar medborgarna när de inte kan arbeta. Sammanfattningsvis, vad denna modell leder fram till är att vi kan svara ett klart ”ja” på den fråga som nyligen ställdes av Ira Katznelson (2020): ”Är en liberal socialism möjlig?”^[24]

Vänsterns kritik av marknaden har ofta baserats på idén att marknader bygger på egenintresse och kommer att öka själviskhet. Ett färskt exempel är filosofen Martin Hägglund som i sin mycket hyllade bok skriver att vad marknaderna kommer att leda till är ”att se oss själva som väsentligen egenintresserade, atomiskt konstituerade individer som inte har någon inneboende motivation att ta hand om det allmänna bästa” (2019, s. 307). Den

---

24 Idén om att förena liberalism och socialism myntades först av den italienska socialisten Carlo Rosselli som skrev en bok på detta tema när han fängslades av fascisterna i slutet av 1920-talet. Se Rosselli (1994) och Publiese (1999). I Sverige främjade också Gustav Möller, partisekreterare inom det socialdemokratiska partiet 1916–1940 och socialminister (med ett mindre avbrott) från 1933 till 1951, denna idé om en icke-statlig antibyråkratisk liberal typ av socialism (Rothstein 1985).

na "homo economicus" tar också neoklassiska ekonomer som sin utgångspunkt för mänskligt beteende. Vänsterns kritik bygger på förutsättningen att väl fungerande samhällen i stället måste byggas på solidaritet, socialt tillit och samarbete. Ett stort forskningsprojekt där antropologer och ekonomer har samarbetat visar resultat som tyder på att båda dessa mycket dominerande uppfattningar kan vara helt felaktiga (Henrich m.fl. 2004; Henrich 2001; Henrich 2010). Denna grupp forskare har genomfört experiment som syftar till att mäta om människor är villiga att dela en summa pengar de får i experimentet med en annan person som de inte känner och inte kommer att interagera med igen. Många sådana experiment har genomförts under åren och resultatet är att människor i allmänhet är långt ifrån så själviska som den neoklassiska "economic man"-modellen har baserats på. Det som är nytt från detta tvärvetenskapliga projekt är att experimenten utfördes i femton små lokala samhällen, några med ursprungsbefolkningar, som levde på olika former av jordbruk, boskap, fiske och jakt. Resultaten av experimenten i dessa lokala samhällen visade samma typ av resultat som experiment som gjordes i industrialiserade västländer, det vill säga hypotesen om dominans av egenintresse stöds inte (se även Steinmo 2018; Stevens 2019). Men forskargruppen fann att det också fanns ganska stora skillnader mellan de olika grupperna i hur mycket individerna i genomsnitt var villiga att dela med "den andra" i dessa anonyma "engångsspel". Forskarna mätte sedan också i vilken grad dessa grupper integrerades i marknadsförhållandena genom att mäta hur mycket av deras matintag som kom från varor de köpte från andra grupper. Det ganska överraskande resultatet för flera av forskarna (några med en stark marxistisk inriktning) var att ju mer marknadsintegrerade dessa grupper var, desto mindre själviskt och desto mer generöst uppförde de sig i experimenten. Dessutom, ju mer hierarkiskt produktionen organiserades, desto mer själviskt uppträdde individerna (Henrich m.fl. 2004; Henrich 2001; Henrich 2010).

Dessa forskningsresultat tyder på att både "vänster" och "höger" kan ha haft helt fel (i mer än 150 år!) vad gäller vilken typ av mänskligt beteende marknader bygger på eller genererar. Välfungerande marknader är förmodligen varken byggda på eller skapar så mycket själviskt beteende som har tagits för givet i både neoklassiskt och marxistiskt ekonomiskt tänkande. Redan 1972 hävdade t.ex. Nobelpristagaren i ekonomi Kenneth Arrow följande:

Praktiskt taget varje kommersiell transaktion innefattar en andel förtroende, särskilt alla transaktioner som genomförs under en längre tidsperiod. Man kan med viss rimlighet argumentera för att mycket av den ekonomiska underutvecklingen i världen kan förklaras av bristen på ömsesidigt förtroende (Arrow 1972, 357).

För varje producerande organisation, vare sig den är privat, kooperativ eller offentlig, visar det sig att internt förtroende, dels inom personalen, dels mellan personalen och ledningen, är mycket viktigt för att åstadkomma effektivitet (Miller 1992; Cohen och Prusak 2001). I stället för att ha något förtroende för marknaden har vänstern, i Sverige som på andra håll,

För varje producerande organisation visar det sig att internt förtroende är mycket viktigt för att åstadkomma effektivitet.

litat till olika former av statlig intervention.^[25] På vissa områden, såsom socialpolitik, reglering av marknader och stora infrastrukturprojekt, har stater ofta varit ganska framgångsrika. Men när det gäller produktion av konsumtionsvaror och många tjänster har denna strategi varit katastrofal. Man behöver inte peka på misslyckandet med de realsocialistiska ländernas försök till central planering för att påvisa detta. Resultaten av nationalisering av många industrier i till exempel Storbritannien efter andra världskriget borde räcka. Det är viktigt att komma ihåg att det förkrossande nederlaget för de brittiska gruvarbetarna under ledning av Arthur Scargill i mitten av 1980-talet var i en strid mot en nationaliserad industri (Adeney och Lloyd 1986). En av de allvarligaste arbetskonflikter som ägt rum i Sverige i modern tid var gruvstrejken 1969. Ägaren till gruvföretaget var den svenska staten. Den politiska vänstern borde vid det här laget ha insett att staten, även i en parlamentarisk demokrati, är en mycket opålitlig allierad. Vänsterns senaste (och tämligen bisarra)^[26] huvudidé – universell basinkomst – bygger också den på en naiv klockartro på den goda staten. Man borde vid det här laget ha insett att stater är ganska opålitliga enheter för att uppnå social rättvisa. Även demokratiska stater kan vara auktoritära och driva verksamheter som sysslar med svårartat oetiska ting (t.ex. mentalsjukhus och diverse kontrollsystem), samt vara drabbade av olika former av populism, korruption och klientelism. I stället för att lita till ”den goda staten” har den modell för ekonomisk demokrati som presenteras här sin tyngdpunkt i pluralism, liberalism och det civila samhället (i stället för hierarkisk kontroll och statlig centralplanering).

---

25 För ett annat och komplett realistiskt alternativ, se Hägglund (2019: 304-308). I Hägglunds version av demokratisk socialism kommer ingen att tvingas arbeta av ekonomisk nödvändighet. Arbete som inte kommer att utföras av rent nöje (t.ex. sophämtning, vad Hägglund kallar ”socialt arbete”), kommer att utföras frivilligt eftersom människorna kommer ha en inneboende motivation för att utföra sådant socialt nödvändigt arbete. Det verkar som om Hägglund föreställer sig en värld där opportunisterna aldrig skulle förekomma. Denna ”Moder Teresas” värld bygger på existensen av en mänsklighet som aldrig har och med all sannolikhet aldrig kommer att existera. I Hägglunds värld har vi visserligen rätt att ”äga våra hus, våra egna datorer, våra egna böcker”. Vi kan dock inte sälja dessa artiklar om detta skulle innebära att vi fick en vinst. Man undrar hur en familj kan få ett större (eller ett mindre) hus om de behöver detta, eller hur de ska gå vidare om det uppstår behov av att flytta från en plats till en annan. Jag antar att utbyten är tillåtna, men förmodligen bara under någon auktoritativ myndighet som kontrollerar om den ena familjen får bättre bostäder (= vinst) av ett sådant utbyte. Hägglunds många anhängare kommer troligen att skapa en Statens kontrollbyrå för bostadsbyten. Som jag har argumenterat annorstädes är Hägglunds ”socialism” allvarligt illiberal (Rothstein 2020a).

26 Som jag har hävdats annorstädes kommer en universell basinkomst sannolikt att undergräva ekonomin hos de många tjänster som välfärdsstaterna producerar, innefatta stora problem när det gäller genomförande och därigenom skada legitimiteten för omfördelningspolitik. Till detta kommer att en sådan politik är moraliskt försvarbar eftersom ”mer händer” behövs inom många områden (till exempel inom äldreomsorgen). Det kommer inte heller att fungera som ett botemedel mot ekonomisk ojämlikhet, tvärtom kommer det sannolikt att utvidga den sociala kategori Marx (med en överraskande nedsättande benämning) kallade ”trasproletariat” (Rothstein 2017).

Löntagarfonderna som ett hinder för ekonomisk demokrati

Den välorganiserade svenska arbetarrörelsen har naturligtvis inte varit helt tyst om ekonomisk demokrati (se Hermansson & Öberg 2012). På 1970-talet lanserade LO som bekant idén om löntagarfonder. Det ursprungliga förslaget från LO var mycket radikalt och föreslog att alla stora företag skulle lägga 20 procent av sina vinster i fackligt kontrollerade fonder. Den främsta anledningen bakom förslaget om löntagarfonder var dock inte att införa ekonomisk demokrati utan att hantera problemet med vad som benämndes ”övervinster” orsakade av den solidariska lönepolitiken.^[27] En urvattnad version av det ursprungliga förslaget genomfördes av en socialdemokratisk regering efter ett decennium av intensiv politisk strid 1983. Fonderna avskaffades av en moderatledd regering 1992 (Furåker 2015) och har sedan dess aldrig varit på dagordningen igen. Nederlaget var så pass politiskt smärtsamt att till och med termen ”fond” blev något som inte borde användas inom det socialdemokratiska partiet (Rothstein 2004).

Striden om löntagarfonderna måste anses vara ett av de största politiska nederlagen för den svenska arbetarrörelsen. För det första lyckades förslaget mobilisera och förena de hittills ofta splittrade borgerliga partierna i Sverige. Det radikaliserade också arbetsgivar sidan och många andra näringslivsorganisationer som fram till dess hade varit angelägna om att samarbeta i olika korporativa arrangemang med fackföreningarna och den socialdemokratiskt ledda staten (Lindvall och Sebring 2005). Dessutom förlorade arbetarrörelsen kampen om den allmänna opinionen i denna fråga. När förslaget om fonderna presenterades stöddes det inledningsvis av cirka femtio procent av LO-medlemmarna, men när de faktiskt etablerades var det bara en av fyra som fortsatt stödde idén (Gilljam 1988). Detta ideologiska nederlag kan förmodligen ses som startpunkten för slutet på det socialdemokratiska partiets dominans i svensk politik.

Till skillnad från de flesta andra stora sociala reformer som införts av Socialdemokraterna blev fonderna aldrig populära (Gilljam 1988). Detta kan naturligtvis delvis förklaras av den mycket intensiva kritik som förslaget fick från de borgerliga partierna och inte minst från näringslivets organisationer. Men en, tror jag, viktigare orsak var att löntagarfonderna skiljer sig principiellt från alla de mer framgångsrika socialdemokratiska reformerna som efter hand fått ett mycket brett stöd (t.ex. allmänna pensioner, vård, skolgång, sjukförsäkring, betald föräldradighet...). Dels var de inte kopplade till någon specifik social rättighet för individen. Dels var de, till skillnad från den tidigare framgångsrika reformstrategin, inte baserade på principen om universalism, eftersom de inte skulle komma alla medborgare (eller mycket breda grupper) till del (Rothstein 2015). Det var, för det första, oklart vilka företag som fonderna skulle äga aktier i. Det var, för det andra, oklart vad detta skulle innebära för företagen i fråga. Det

---

27 Säsom detta beskrivs av Furåker (2015, s. 122): ”Denna policy innebar att lönerna hölls nere i lönsamma och expanderande industrier och ökade i mindre lönsamma företag. På det sättet var det möjligt för företag i expanderande branscher att få högre vinster än vad de skulle ha fått. Följaktligen kan man hävda att löntagare i framgångsrika branscher subventionerade höga vinster genom att avstå från att använda sin fulla styrka för att uppnå löneökningar. Löntagarfonder sågs således som en metod för att hantera problemet med dessa ’övervinster’.”

var, för det tredje, oklart vad förslaget skulle betyda för de anställda som arbetade i dessa (oklart vilka) företag. Det var, för det fjärde, oklart hur man skulle kompensera de löntagare som arbetade i företag där fonderna inte hade ett ägarinflytande. För det femte var det oklart vad löntagarfondernas verksamhet skulle innebära för alla de löntagare som arbetade i den offentliga sektorn. Till detta kommer att det inte fanns någon koppling till de enskilda löntagarnas ekonomiska situation. I utredningen som förberedde fondernas genomförande sa fackföreningarna och det socialdemokratiska partiet klart nej till någon form av individuell vinstdelning. Sammantaget var fonderna ur ett ideologiskt och principiellt perspektiv en mycket "osocialdemokratisk" typ av reform om man jämför med partiets tidigare framgångsrika reformpolitik. Löntagarfonderna skulle ge de centrala fackliga tjänstemännen mycket makt men det klargjordes aldrig vad denna makt skulle användas till eller hur detta skulle gynna de vanliga fackliga medlemmarna. Man måste således kunna utföra en begreppsligt sett svårartad akrobatik för att kunna hävda att löntagarfonderna hade något med ekonomisk demokrati att skaffa. Utifrån den omfattande forskningen om vilken typ av sociala reformer som kan erhålla ett brett politiskt stöd, var löntagarfonderna också en särskilt dålig idé. Problemet är att de negativa erfarenheterna av löntagarfonderna tyvärr har gjort ekonomisk demokrati till en icke-fråga, inte bara för de svenska socialdemokraterna, utan som jag antar för de flesta socialdemokratiska partier sedan dess.

I linje med kontraktsteorin om makten över företaget som presenterats ovan var det huvudsakliga misstaget med löntagarfonderna att de faktiskt byggde på den grundläggande kapitalistiska idén, nämligen att det är kapitalägande som skall ge makt över företaget. Det var genom att äga kapital, inte ändra "hyresavtalet" mellan kapital och arbetskraft, som löntagare (läs: den centrala fackliga organisationens tjänstemän) skulle få makt över sina arbetsplatser. Tanken bakom löntagarfonderna var i själva verket identisk med den princip som kapitalismen bygger på, nämligen att ägandet av kapital skulle ge ägarna rätten att bestämma i produktionsprocessen. Detta är således också ett tydligt exempel på vad Antonio Gramsci benämnde "ideologisk hegemoni", dvs. att den underordnade sociala klassen inte kan tänka utanför den dominerande klassens ramar (Rothstein 1992b).

Slutsatser

Som nämnts i inledningen är ekonomisk demokrati inte en fråga som står på dagens agenda, vare sig politiskt eller inom statsvetenskapen. Jag vill därför påminna läsaren om Robert Dahls argument. Hans resonemang för varför vi bör utvidga diskussionen om hur man teoretiserar den liberala demokratin också till den ekonomiska arenan förtjänar ett längre citat:

Varför ska medborgare i ett utvecklat demokratiskt land vara bekymrade över företagens interna styrelseskick? En bättre fråga är: Varför skulle de inte vara det? Arbete är centralt i de flesta människors liv. För de flesta upptar arbetet mer tid än någon annan aktivitet. Arbetet påverkar – ofta avgörande – deras inkomster, konsumtion, besparingar, status, vänskap, fritid, hälsa, trygghet, familjeliv, ålderdom, självkänsla, känsla av förverkligande och välbefinnande, personliga frihet, självbestämmande, personliga utveckling och otaliga andra viktiga intressen och värderingar. Av alla de förhållanden som berör auktoritet, kontroll och makt, vilka människor rutinmässigt är inblandade i, är inget lika framträdande, ihållande och väsentligt i de flesta människors vardag som det de utsätts för i arbetet. Vilka regeringar har så stora konsekvenser för det dagliga livet som arbetsplatsens regering? (Dahl 1989, s. 327).

Dessutom påminde Dahl oss om att det inte för så länge sedan fanns starka argument mot politisk demokrati för så stora entiteter som nationalstater. Man ansåg demokrati för så stora befolkningar vara orealistiskt och omöjligt. Demokrati, hävdades det, kunde fungera på by- och församlingsnivå, men inte i så stor skala som nationalstaten. Därefter ”uppfanns” representativ demokrati som en lösning på storleksproblemet. Det finns förvisso problem med hur man organiserar ekonomisk demokrati på olika slags företag, men som visats ovan finns det också lösningar på bordet.

Det finns många anledningar till att Sverige borde ha varit framstående när det gällt att etablera ekonomisk demokrati i form av anställda som äger eller styr företagen där de arbetar. Landet är starkt präglad av demokratisk ideologi, det finns en stark arbetarrörelse, en lång historia av producent- och konsumentkooperativ, en hög nivå av social tillit och ett levande civilsamhälle. I sin omfattande analys av den svenska socialdemokratins ideologi inom detta område drar Öberg och Hermansson (2012) dessutom slutsatsen att det inte finns något som skulle kunna tala mot en utveckling av ekonomisk demokrati enligt den Ellermanska kontraktsteorin som presenterats här. Trots detta är Sverige ett land med relativt få sådana företag och också med ett bristande institutionellt stöd för att etablera sådana företag. För att försöka förklara detta märkliga förhållande, dvs. att något som borde finnas inte finns, har här använts en kontrafaktisk strategi. Denna ansats innebär att man försöker hitta orsaker bakom det som inte har hänt, men som borde ha hänt. Tre sådana faktorer har identifierats. Den första och förmodligen viktigaste har varit den starka fackliga rörelsens ointresse, för att inte säga motstånd. Detta är naturligtvis paradoxalt, man kan förvänta sig att starka fackföreningar skulle vara intresserade av att utveckla ekonomisk demokrati. Här har tillämpats ett

Det finns många anledningar till att Sverige borde ha varit framstående när det gällt att etablera ekonomisk demokrati i form av anställda som äger eller styr företagen där de arbetar.

organisationsteoretiskt perspektiv för att förstå fackföreningarnas handlande, och utifrån detta finns det logiska förklaringar till deras motstånd gentemot idén om anställda som äger eller styr företagen där de arbetar. En sådan utveckling skulle nämligen hota de flesta källor till makt och inflytande som den svenska fackliga rörelsen bygger på. Detta kan också vara anledningen till att denna form av ekonomisk demokrati är mycket vanligare i USA, ett land med en mycket svag facklig rörelse. Således kan vi dra slutsatsen att vi har upptäckt en historisk paradox (eller en historisk ironi): Ju starkare arbetarklassen är fackligt organiserad, desto mindre sannolikt är det att vi kommer att få erfara ekonomisk demokrati (eller om man så föredrar – liberal socialism).

Den andra faktorn som lyfts har varit den svenska vänsterns politiska ideologi, särskilt deras sammanblandning av kapitalism och marknad. Den antiliberala identitetspolitikens dominans har förmodligen också spelat en roll i vänsterns ovilja att mobilisera kring frågan om ökad ekonomisk ojämlikhet. Den tredje faktorn som presenteras är den närmast katastrofala erfarenheten från experimentet med löntagarfonder. Konstruktionen av löntagarfonderna var särskilt illa lämpat för att utveckla ett brett stöd och politisk legitimitet för ekonomisk demokrati. Dessutom utformades löntagarfonderna på ett sätt som var motsatt det som kännetecknade de många framgångsrika reformerna som Socialdemokraterna använt för att bygga den av befolkningen mycket uppskattade generella svenska välfärdsstaten (Svallfors 2015; Rothstein 2015). Baserat på den grundläggande kapitalistiska tanken att kapitalägande är det som ger rätt till makt i företaget, var politiken dömd att misslyckas som en strategi för ekonomisk demokrati. Jag hoppas dessa tre kontrafaktiska förklaringar kan vara användbara lärdomar för framtiden i fråga om hur man inte ska gå till väga när man konstruerar politiska reformer för upprättandet av ekonomisk demokrati.

Referenser

Adeney, Martin, och John Lloyd. 1986. *The miners' strike 1984-5: loss without limit*. London: Routledge & Kegan Paul.

Anderson, Elizabeth. 2017. *Private government: how employers rule our lives (and why we don't talk about it)*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.

Andreasson, Ulf. 2017. *Trust - The Nordic Gold*. Copenhagen: Nordic Council of Ministers.

Arrow, Kenneth J. 1972. "Gifts and Exchange". *Philosophy and Public Affairs* 1 (4):342-62.

Bennich-Björkman, Li. 2019. "Krackelerar den sociala sammanhållningen?". I *Demokratins framtid*, red. K. Barrling och S. Holmberg. Stockholm: Sveriges riksdag.

Berman, Sheri. 2006. *The primacy of politics: social democracy and the making of Europe's twentieth century*. Cambridge: Cambridge University Press.

Blasi, Joseph R., Richard B. Freeman och Douglas L. Kruse. 2017. "Evidence: what the US research shows about worker ownership". I *The Oxford Handbook of Mutual, Co-Operative, and Co-Owned Business*, red. J. Michie, J. R. Blasi och C. Borzaga. Oxford: Oxford University Press.

Blasi, Joseph R., Richard B. Freeman och Douglas Kruse. 2014. *The citizen's share: reducing inequality in the 21st century*. Pocketbokutgåva. New Haven: Yale University Press.

Block, Fred. 2020. "Nine Theses on Twenty-First-Century Socialism". *Politics & Society* 48 (4):553-66.

Boguslaw, Janet och Lisa Shur. 2019. "Building the Assets of Low and Moderate Income Workers and their Families". New Brunswick, NJ: Rutgers University: Institute for the Study of Employee Ownership and Profit Sharing.

Braudel, Fernand. 1985. *Civilization and capitalism: 15th-18th century*. London: Fontana.

Carlson, Laura. 2007. *Searching for Equality: Sex Discrimination, Parental Leave and the Swedish Model With Comparisons to EU, UK and US Law*. Stockholm: Stockholm University, Department of Law.

Carlson, Laura, Tore Sigeman och Ronnie Eklund. 2008. *Swedish Labour and Employment Law: Cases and Materials*. Stockholm: Stockholm University, Faculty of Law.

Cohen, Don, och Laurence Prusak, red. 2001. *In Good Company. how social capital makes organisations work*. Cambridge, Mass.: Harvard Business School.

Coppedge, Michael, John Gerring, Staffan I. Lindberg, Daniel Pemstein, Svend-Erik Skaaning, Brigitte Seim och Jan Teorell. 2020. *Varieties of democracy: Measuring two centuries of political change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dahl, Robert A. 1985. *A preface to economic democracy*. Cambridge: Polity.

———. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven: Yale University Press.

Ellerman, David P. 1983. "The Employment Relation, Property Rights and Organizational Democracy". I *Organizational Democracy and Political Process*, red. C. Crouch och F. Heller. New York: Wiley.

———. 1988. "The Legitimate Opposition at Work: The Union's Role in Large Democratic Firms". *Economic and Industrial Democracy* 9:433-57.

———. 2007. "On the Role of Capital in 'Capitalist' and in Labor-Managed Firms". *Review of Radical Political Economics* 5 (5-26).

Elster, Jon. 1991. "The Possibility of Rational Politics". I *Political Theory Today*, red. D. Held. Cambridge: Polity Press.

Erdal, David. 2011. *Beyond the Corporation: Humanity Working*. London: The Bodley Head.

Ferreras, Isabelle. 2017. *Firms as Political Entities: Saving Democracy through Economic Bicameralism*. New York: Cambridge University Press.

———. 2020. "Democratizing the Corporation: The Proposal of the Bicameral Firm". I *Democratizing the Corporation*. Stockholm: Swedish Institute for Future Studies.

Franzén, Rasmus. 2015. *Me, Us and Them – Identity Politics in Swedish Press* (masteruppsats), Stockholm: Department of Media and Communication, Stockholm University.

Freeman, Richard B. 2015. *Workers Ownership and Profit-Sharing in a New Capitalist Model?*. Stockholm: The Swedish Trade Union Confederation.

Fukuyama, Francis. 2018. *Identity: the demand for dignity and the politics of resentment*. 1. uppl. New York: Farrar, Straus and Giroux.

Furåker, Bengt. 2015. "The Swedish wage-earner funds and economic democracy: is there anything to be learned from them?" *Transfer: European Review of Labour and Research* 22 (1):121-32.

- Gilljam, Mikael. 1988. *Svenska folket och löntagarfonderna*. Lund: Studentlitteratur.
- Henrich, Joe et. al. 2010. "Markets, Religion, Community Size, and the Evolution of Fairness and Punishment". *Science* 327 (5972):1480-4.
- Henrich, Joseph, John Boyd, Samuel Bowles, Herbert Gintis, Ernst Fehr och Colin Camerer. 2004. *Foundations of human sociality: economic experiments and ethnographic evidence from fifteen small-scale societies*. Oxford New York: Oxford University Press.
- Henrich, Joseph, Robert Boyd och Samuel Bowles. 2001. "In search of Homo economicus: behavioral experiments in 15 small-scale societies". *The American Economic Review* 91 (2):73-8.
- Hermansson, Jörgen, och PerOla Öberg. 2012. "Konstitutionell socialism och idén om löntagarstyrda företag". I *Tillsammans: En fungerande ekonomisk demokrati*, red. B. Rothstein. Stockholm: SNS Förlag.
- Holmberg, Sören, och Bo Rothstein. 2017. "Trusting other people". *Journal of Public Affairs* 17 (1):18-28.
- Holmberg, Sören, och Lennart Weibull. 2010. *Swedish Trends 1986-2009. SOM-report 2010:14*. Gothenburg: The Society – Opinion – Media Institute, University of Gothenburg.
- Hägglund, Martin. 2019. *This Life: Why Morality Makes Us Free*. London: Profile Books.
- Katznelson, Ira. 2020. "Is Liberal Socialism Possible? Reflections on a 'Real Utopia'". *Politics & Society* 48 (4):526–37.
- Kjellberg, Anders. 2017. *The Membership Development of Swedish Trade Unions and Union Confederations Since the End of the Nineteenth Century*. Lund: Department of Sociology, Lund University.
- Levinson, Klas. 2000. "Codetermination in Sweden: Myth and reality". *Economic and Industrial Democracy* 21 (4):457-73.
- Lindkvist, Lars. 2007. *Tänder tillsammans: personalkooperativ inom vård och omsorg*. 1. uppl. Stockholm: SNS förlag.
- Lindvall, Johannes, och Joakim Sebring. 2005. "Policy reform and the decline of corporatism in Sweden". *West European Politics* 28 (5):1057-74.
- Lowitzsch, Jens, och Iraj Haschi. 2014. *The Promotion of Employee Ownership and Participation*. Brussels, Belgium: European Commission.
- Martinsson, Johan, och Ulrika Andersson. 2018. *Svenska trender 1986–2017*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.

- May, Richard C., Robert C. Hockett och Christopher Mackin. 2019. "Encouraging Inclusive Growth: The Employee Equity Loan Act". *Challenge* 62 (6):377-97.
- Merton, Robert K. 1940. "Bureaucratic Structure and Personality". *Social Forces* 18 (4):560-8.
- Michie, Jonathan, Joseph R. Blasi och Carlo Borzaga, red. 2017. *The Oxford Handbook of Mutual, Co-Operative, and Co-Owned Business*. Oxford: Oxford University Press.
- Miller, Gary J. 1992. *Managerial Dilemmas. The Political Economy of Hierarchy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Nachemson-Ekwall, Sophie. 2018. *Ett Sverige där anställda äger*. Stockholm: Global Utmaning.
- Nozick, Robert. 1974. *Anarchy, State and Utopia*. Cambridge, Mass: Harvard.
- Nycander, Svante. 2002. *Makten över arbetsmarknaden: Ett perspektiv på Sveriges 1900-tal*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ostrom, Elinor. 1990. *Governing the Commons: The Evolution of Institutions for Collective Action*. New York: Cambridge University Press.
- Piketty, Thomas. 2019. "Surpassing identity conflict via economic justice". I *Le Blog de Thomas Piketty*, red. L. M. G. edition. Paris: Le Monde (Global edition).
- Pontusson, Jonas och David Weisstanner. 2017. "Macroeconomic conditions, inequality shocks and the politics of redistribution, 1990–2013". *Journal of European Public Policy* 25 (1):31-58.
- Pugliese, Stanislao G. 1999. *Carlo Rosselli: socialist heretic and antifascist exile*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Rosen, Corey, och Michael Quarrey. 1987. "How well is employee ownership working?". *Harvard Business Review* 65 (5):126-36.
- Rosselli, Carlo. 1994. *Liberal socialism*. Princeton, N.J.: Princeton University Press.
- Rothstein, Bo. 1984. "På spaning efter den socialism som flytt. Kapital och självstyre". *Zenit* 1984 (1):50–62.
- . 1985. "Managing the Welfare State: Lessons from Gustav Möller". *Scandinavian Political Studies* 8 (3):151-70.

- . 1990. "Marxism, Institutional Analysis and Working-Class Strength". *Politics & Society* 18 (3):317-45.
- . 1991. "State Structures and Variations in Corporatism: The Swedish Case". *Scandinavian Political Studies* 14 (3):149-71.
- . 1992a. *Den korporativa staten. Intresseorganisationer och statsförvaltning i svensk politik*. Stockholm: Norstedts.
- . 1992b. "Social Justice and State Capacity". *Politics & Society* 20:101-26.
- . 2004. "Det terminologiska misstaget". I *Kampen om euron*, red. H. Oscarsson och S. Holmberg. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- . 2015. "The Moral, Economic, and Political Logic of the Swedish Welfare State". I *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, red. J. Pierre. Oxford: Oxford University Press.
- . 2017. "Universal Basic Income: A Bad Idea for the Welfare State". I *SocialEurope*. London: Social Europe Forum.
- . 2020a. "Martin Hägglunds gastkramande utopi". *Svenska Dagbladet* (3 november).
- . 2020b. "What to do about economic inequality?" I *SocialEurope*. London: Social Europe Forum
- , red. 2012. *Tillsammans: en fungerande ekonomisk demokrati*. 1. uppl. Stockholm: SNS förlag.
- Rothstein, Bo, och Dietlind Stolle. 2001. "Social Capital and Street-Level Bureaucracy: An Institutional Theory of Generalized Trust". Exeter: European Science Foundation Conference "Social Capital: Interdisciplinary Perspectives", in Exeter, United Kingdom, September 15-20, 2001.
- Steinmo, Sven. 2018. *The leap of faith : the fiscal foundations of successful government in Europe and America*. 1. uppl. Oxford: Oxford University Press.
- Stevens, Douglas E. 2019. *Social norms and the theory of the firm: a foundational approach*. Cambridge, United Kingdom New York, NY: Cambridge University Press.
- Svallfors, Stefan. 2015. "Who Loves the Swedish Welfare State? Attitude Trends 1980–2010". I *The Oxford Handbook of Swedish Politics*, red. J. Pierre. Oxford: Oxford University Press.

- Tetlock, Philip E., och Aaron Belkin, red. 1996. *Counterfactual Thought Experiments in World Politics*. Princeton: Princeton University Press.
- Timming, Andrew, och Juliette Summers. 2020. "Is workplace democracy associated with wider pro-democracy affect? A structural equation model". *Economic and Industrial Democracy* 41 (3):709–26.
- Trägårdh, Lars. 2007. *State and civil society in Northern Europe: the Swedish model reconsidered*. New York; Oxford: Berghahn books.
- Wallander, Jan. 1989. *Effektivitet, legitimitet och delägarskap*. 1. uppl. Stockholm: SNS.
- Wallerstein, Immanuel. 1991. "Braudel on Capitalism, or Everything Upside Down". *Journal of Modern History* 63 (June): 354-61.
- Weber, Wolfgang G, Christine Unterrainer och Thomas Höge. 2019. "Psychological Research on Organisational Democracy: A Meta-Analysis of Individual, Organisational, and Societal Outcomes". *Applied Psychology: An International Review* online preview:1-63.
- Whyman, P. 2004. "An analysis of wage-earner funds in Sweden: Distinguishing myth from reality". *Economic and Industrial Democracy* 25 (3):411-45.
- Williamson, Peter J. 1985. *Varieties of corporatism: a conceptual discussion*. 1. uppl. Cambridge: Cambridge University Press.
- Witkowsky, Patrik. 2015. *Can We Do It Ourselves. A documentary movie*. Stockholm: Centrum för personalägande.
- . 2018. "Personalägda företag och den amerikanska ESOP modellen". Companion: Companion Stockholm.
- Wright, Erik Olin. 2019. *How to be an Anti-Capitalist in the Twenty-First Century*. London: Verso.

